

CON ĐƯỜNG ĐẾN QUẢNG CHÂU (TRUNG QUỐC) CỦA NGUYỄN ÁI QUỐC

PGS, TS PHẠM HỒNG CHƯƠNG

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Kỷ niệm 90 năm ngày Nguyễn Ái Quốc đến Quảng Châu (11-11-1924 - 11-11-2014), bài viết này mong muốn góp phần làm rõ hơn con đường và hành trình đưa Nguyễn Ái Quốc đến Quảng Châu, đồng thời làm sáng tỏ một giai đoạn lịch sử đầy quyết tâm và nỗ lực của Người trên con đường vạn dặm trở về Tổ quốc để lãnh đạo cuộc đấu tranh giành độc lập cho dân tộc và tự do, hạnh phúc cho nhân dân Việt Nam.

1. Pari: Kế hoạch đầu tiên

Trở về Tổ quốc để giúp đồng bào của mình là suy nghĩ thường trực của Nguyễn Ái Quốc. Nhưng, ý định đó chỉ có thể được thực hiện khi Người đã tìm ra và khẳng định được con đường đúng đắn cho cách mạng Việt Nam.

Giới nghiên cứu cho rằng, thời điểm tìm thấy con đường cách mạng đúng đắn là khi Nguyễn Ái Quốc đọc Luận cương của Lênin, hướng tư tưởng đến con đường cách mạng vô sản và sau đó là bước đi dứt khoát về tổ chức vào lúc Người bỏ phiếu tán thành Quốc tế III, đi theo con đường cách mạng vô sản. Đó là vào năm 1920.

Nhưng, cho dù đã tìm thấy con đường cách mạng đúng đắn, Nguyễn Ái Quốc cũng không thể ngay lập tức về nước mà phải trải qua một con đường thực tế hết sức khó khăn đòi hỏi sự nỗ lực lớn lao từ ngay khi còn ở nước Pháp.

Tháng 12-1921, tại Đại hội I của Đảng Cộng sản Pháp, Nguyễn Ái Quốc đã yêu cầu Đảng Cộng sản Pháp thành lập *Ban nghiên cứu thuộc địa* để giúp Đảng tập hợp tình hình, đề xuất chính sách đấu tranh với giai cấp tư sản, với bọn thực

dân, thiết thực giúp đỡ và phối hợp đấu tranh với các dân tộc thuộc địa trong cuộc đấu tranh giành độc lập và tự do. Đề xuất của Người được Đảng Cộng sản Pháp chấp thuận, *Ban nghiên cứu thuộc địa* thuộc Đảng Cộng sản Pháp sau đó đã được thành lập.

Mặc dù có thành công trên, nhưng với tư cách là một trong hai đại biểu người thuộc địa dự Đại hội II của Đảng Cộng sản Pháp (10-1922), Nguyễn Ái Quốc vẫn phê phán Đảng Cộng sản Pháp chưa quan tâm đúng mức tới vấn đề thuộc địa. Bằng sự vận động của Người, Đại hội đã thông qua *Lời kêu gọi những người bản xứ ở các thuộc địa*, do Nguyễn Ái Quốc và Ápđơn Kađe soạn thảo, do *Ban nghiên cứu thuộc địa* đệ trình. *Bản truyền đơn bằng tiếng Việt của Ban nghiên cứu thuộc địa của Đảng Cộng sản Pháp* viết: “Vì nền hòa bình thế giới, vì tự do và ấm no, những người bị bóc lột thuộc mọi chủng tộc cần đoàn kết lại và chống bọn áp bức”¹.

Hoạt động của Nguyễn Ái Quốc đã giữ vai trò tích cực nhất trong việc góp phần thúc đẩy Đảng Cộng sản Pháp đi đúng tư tưởng chỉ đạo của Lênin

về vấn đề thuộc địa. Quốc tế Cộng sản đánh giá rất cao những hoạt động này của Người. Bởi vậy, đại diện của Quốc tế Cộng sản - Đ. Manuinxki - đến dự Đại hội II Đảng Cộng sản Pháp, đã chính thức mời Nguyễn Ái Quốc tham dự và phát biểu về vấn đề thuộc địa tại Hội nghị Quốc tế Nông dân và Đại hội V của Quốc tế Cộng sản dự định tiến hành vào cuối năm 1923. Con đường tới Mátxcova với những hoạt động ở tầm quốc tế đã mở ra đối với Nguyễn Ái Quốc. Người nghĩ ngay tới con đường qua Mátxcova để trở về Tổ quốc.

Điều này có thể thấy qua bức thư mà Nguyễn Ái Quốc để lại cho các bạn cùng hoạt động trong Hội Liên hiệp thuộc địa trước khi Người lên tàu rời Pari, tối ngày 13-6-1923, sang nước Đức để tìm cách đi tới nước Nga Xô viết. Trong thư, Người nói rõ mục đích, kế hoạch rất rõ ràng của mình: “Đối với tôi, câu trả lời đã rõ ràng: trở về nước, đi vào quần chúng, thức tỉnh họ, tổ chức họ, đoàn kết họ, huấn luyện họ, đưa họ ra đấu tranh giành tự do độc lập”².

Như vậy, khi còn ở Pari, trong kế hoạch của mình, Nguyễn Ái Quốc chỉ có một kế hoạch dự định là sẽ trở về Tổ quốc theo con đường qua Nga, sau khi thực hiện các nhiệm vụ trong Đại hội Quốc tế Nông dân và Quốc tế Cộng sản theo lời mời của đại diện Quốc tế Cộng sản.

2. Mátxcova: Điều chỉnh kế hoạch

Ngày 30-6-1923, Nguyễn Ái Quốc đến St.Pêtéc-bua.

Tháng 7-1923, sau khi từ St. Pêtéc-bua tới Mátxcova, Nguyễn Ái Quốc đã nhanh chóng có được quyết định của Quốc tế Cộng sản là sau khi lưu lại ba tháng ở Mátxcova, tức vào thời gian sau Hội nghị Quốc tế Nông dân và Đại hội V của Quốc tế Cộng sản, Nguyễn Ái Quốc sẽ đi Trung Quốc để tìm cách liên lạc với trong nước³.

Có thể thấy, từ tháng 7-1923, khi tới Mátxcova,

do nắm được tình hình cụ thể nên Nguyễn Ái Quốc đã phải điều chỉnh kế hoạch trở về nước của mình. Người không về nước ngay mà phải dừng lại ở Trung Quốc như một bước trung gian để thực hiện nội dung theo kế hoạch đã vạch ra ở Pari.

Cũng từ sự điều chỉnh kế hoạch đó, Nguyễn Ái Quốc đã phải tiến hành nhiều nội dung hoạt động trong thời gian ở nước Nga để chuẩn bị chu đáo cho kế hoạch lên đường đến Trung Quốc, phù hợp với tình hình mới. Nhìn tổng thể, những hoạt động chủ yếu của Người bao gồm:

Một là, tranh thủ sự giúp đỡ của Quốc tế Cộng sản

Để chuẩn bị cho chuyến đi Trung Quốc theo kế hoạch dự kiến phải được sự đồng ý và giúp đỡ của Quốc tế Cộng sản, nên tháng 9-1923, Nguyễn Ái Quốc chính thức thông báo với Quốc tế Cộng sản về “Chương trình hành động” bao gồm những hoạt động sắp tới ở Trung Quốc như sau:

- “1. Xuất bản một tờ báo nhỏ tiếng Việt.
2. Tập hợp những phân tử dân tộc cách mạng.
3. Cố gắng đưa những thanh niên người bản xứ đi Mátxcova.
4. Xây dựng dây liên lạc Mátxcova-Đông Dương-Pari”⁴.

Những hoạt động ở Trung Quốc còn được cụ thể hóa hơn nữa trong các thư của Nguyễn Ái Quốc gửi cho Quốc tế Cộng sản trong thời gian Người lưu lại làm việc và chờ đợi ở Mátxcova. Trong thư gửi Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản, ngày 11-4-1924, Người nêu rõ những nhiệm vụ phải thực hiện:

“A. Thiết lập những quan hệ giữa Đông Dương và Quốc tế Cộng sản.

B. Thông báo cho Quốc tế Cộng sản về tình hình chính trị, kinh tế và xã hội của thuộc địa này.

C. Tiếp xúc với các tổ chức đang tồn tại ở đó, và

D. Tổ chức một cơ sở thông tin và tuyên truyền”⁵.

Bên cạnh đó, Người đã có một loạt những đề nghị được trao đổi với những người có trách

Một số đồng chí dự lớp huấn luyện do Nguyễn Ái Quốc mở ở Quảng Châu, Trung Quốc, năm 1924

nhiệm cao trong Quốc tế Cộng sản về tình hình ở các thuộc địa của Pháp nhằm tranh thủ sự giúp đỡ của Quốc tế Cộng sản đối với các hoạt động cách mạng ở thuộc địa⁶.

Hai là, liên hệ với cách mạng Trung Quốc

Để chuẩn bị cho chuyến đi, Nguyễn Ái Quốc đã chú tâm tìm hiểu tình hình cách mạng, nhất là chuyển biến trong sự hợp tác giữa Đảng Cộng sản và Quốc dân Đảng ở Trung Quốc. Được biết Quốc dân Đảng Trung Quốc cử một đoàn mang tên Đoàn đại biểu của bác sĩ Tôn Trung Sơn, do Trương Giới Thạch làm Trưởng đoàn và có Trương Thái Lô cùng đi đến Mátxcova để nghiên cứu về chính trị, quân sự và đảng vụ, đồng thời bàn về vấn đề Liên Xô viện trợ cho cách mạng Trung Quốc, Nguyễn Ái Quốc tiến hành liên hệ với đoàn để tìm hiểu tình hình. Ngày 3-10-1921, Nguyễn Ái Quốc đã có một cuộc hội kiến với Trương Giới Thạch và

Trương Thái Lô nhằm chuẩn bị cho sự liên hệ và giúp đỡ khi Người tới Trung Quốc và những hoạt động sau đó.

Ba là, khẳng định vị trí, vai trò của mình trong các hoạt động quốc tế

Để chuẩn bị vị thế cho các hoạt động cách mạng, Nguyễn Ái Quốc rất nỗ lực trong các hoạt động quốc tế. Từ ngày 10 đến 17-10-1923, Nguyễn Ái Quốc dự Hội nghị lần thứ nhất Quốc tế Nông dân. Những phát biểu có ý nghĩa lý luận và thực tiễn của Nguyễn Ái Quốc ở hội nghị đã được đánh giá cao và giành được sự tín nhiệm của các đại biểu. Người được Đại hội bầu trở thành Ủy viên của Hội đồng Quốc tế Nông dân (gồm 52 ủy viên), được Hội đồng này bầu là Ủy viên Đoàn Chủ tịch của Hội đồng Quốc tế Nông dân (gồm 11 ủy viên).

Tuy nhiên, do Lênin ốm nặng và sau đó Lênin mất (tháng 1-1924), thời gian tổ chức Đại hội V

Quốc tế Cộng sản phải lùi lại, nên kế hoạch dự kiến ban đầu của Nguyễn Ái Quốc đi Trung Quốc sau Đại hội V không thực hiện được. Để tạo điều kiện cho hoạt động của Người, tháng 12-1923, Nguyễn Ái Quốc được tạm thời biên chế trong Ban Phương Đông của Quốc tế Cộng sản và được cơ quan này cử đi học ngắn hạn ở Trường Đại học Phương Đông. Ngày 14 - 4 -1924, sau khi hoàn thành khóa học, Người được nhận làm cán bộ ngoài biên chế của cơ quan này. Cùng với việc tham dự Đại hội của Quốc tế Thanh niên và Quốc tế Công hội đỏ, ngày 17-6-1924, Nguyễn Ái Quốc dự Đại hội lần thứ V của Quốc tế Cộng sản với tư cách là đại biểu tư vấn⁷.

Những hoạt động trong các tổ chức quốc tế trên đã nâng tầm của Nguyễn Ái Quốc trên mọi phương diện trước khi đi Trung Quốc: từ hoạt động trong phạm vi của Đảng Cộng sản Pháp đến hoạt động rộng ở phạm vi quốc tế trong vai trò lãnh đạo của Quốc tế Nông dân và cán bộ của Quốc tế Cộng sản.

3. Quảng Châu: Điểm đến

Sau Đại hội V của Quốc tế Cộng sản ba tháng, chuyến đi đến Trung Quốc của Nguyễn Ái Quốc cũng chưa thực hiện được. Đến nay, chưa có tài liệu nào của thời gian này nói về ý định của Nguyễn Ái Quốc đến một địa phương cụ thể ở Trung Quốc để thực hiện kế hoạch của mình.

Ngày 11-9-1924, trong thư gửi G.N. Vôitinxki, Ủy viên Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản, đại diện của Quốc tế Cộng sản ở Trung Quốc, Nguyễn Ái Quốc đã phàn nàn về chuyến đi Trung Quốc của mình “vì lý do này hay lý do khác” đã “bị hoãn hết tuần này sang tuần khác, rồi hết tháng này sang tháng khác” và vào lúc này ở Trung Quốc có nội chiến, nên chuyến đi của Nguyễn Ái Quốc “một lần nữa lại phải hoãn lại vô thời hạn”⁸. Người cũng nói rõ rằng, Ban Phương Đông đã cho biết:

Ban chỉ giới thiệu Nguyễn Ái Quốc với Quốc dân Đảng để làm việc ở đây, vì ngoài chi phí đi đường Ban không thể giúp gì về tài chính; Nguyễn Ái Quốc sẽ ở đó với tư cách cá nhân chứ không phải với tư cách là cán bộ của Quốc tế Cộng sản và Nguyễn Ái Quốc cũng không có những quan hệ với Đảng Cộng sản Pháp ở Trung Quốc.

Mười ngày sau khi gửi thư trên, ngày 19-9-1924, Nguyễn Ái Quốc lại gửi tiếp một thư khác tới đồng chí Toranh, đảng viên Đảng Cộng sản Pháp, Ủy viên Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản, công tác trong Ban Thuộc địa, nói rõ tình hình của mình. Mặc dù biết rõ khi đến Trung Quốc “phải tự xoay sở tìm lấy công việc” và kiếm sống ở một đất nước mà Người “chỉ biết viết chứ không biết nói thứ tiếng ở đó”, Nguyễn Ái Quốc vẫn yêu cầu đồng chí Toranh trình bày trước Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản và “xin cho quyết định” để Người có thể lên đường⁹.

Sự kiên nhẫn với quyết tâm của Nguyễn Ái Quốc đã có tác dụng. Đúng vào thời gian này, do sự hợp tác Quốc - Cộng (lần thứ nhất) đang diễn ra có sự tiến bộ, tạo ra bước phát triển cao của cách mạng Trung Quốc, nhất là ở Quảng Châu, Quốc tế Cộng sản thấy cần phải tăng cường cán bộ cho Phái bộ M.M. Bôrôđin ở đây. Bởi vậy, ngày 25-9-1924, Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản đã có quyết định về chuyến đi Trung Quốc theo đề nghị của Người¹⁰ trong số cán bộ tăng cường cho Phái bộ M.M. Bôrôđin ở Quảng Châu¹¹.

Có thể nói, chỉ đến tháng 9-1924, việc đi Trung Quốc của Nguyễn Ái Quốc mới được xác định chính thức về thời gian và điểm đến ở Trung Quốc được khẳng định là Quảng Châu.

Mặc dù cho đến nay chưa có tư liệu về ngày chính xác Nguyễn Ái Quốc rời Mátxcova lên đường đi Trung Quốc¹², nhưng báo cáo của Người gửi về Quốc tế Cộng sản khi đã tới Quảng Châu cho thấy: Nguyễn Ái Quốc đã phải lên đường ngay

sau khi có quyết định, đến mức Người không thể báo cáo trực tiếp ngay với cả Đoàn Chủ tịch Hội đồng Quốc tế Nông dân. Trong thư của Nguyễn Ái Quốc, gửi từ Quảng Châu, đề ngày 12-11-1924, gửi đồng chí Đômban - Tổng Thư kí Ban Chấp hành Quốc tế Nông dân, Người viết: “Chuyến đi của tôi từ Mátxcova được quyết định hơi đột ngột, và tôi không thể báo trước cho đồng chí điều đó. Tôi xin đồng chí thứ lỗi và chuyển sự tạ lỗi của tôi đến các đồng chí chúng ta ở Hội đồng”¹³.

Ngày 11-11-1924, Nguyễn Ái Quốc có mặt ở Quảng Châu. Như vậy, chuyến đi Trung Quốc của Nguyễn Ái Quốc phải lùi lại một năm dự kiến.

Có thể thấy, con đường tới Quảng Châu của Nguyễn Ái Quốc để về gần Tổ quốc không đơn giản, dễ dàng. Để tới Trung Quốc và đến được Quảng Châu, tranh thủ một năm ấy, Người đã nỗ lực chuẩn bị đầy đủ trên mọi phương diện để tạo ra những điều kiện hoạt động của mình: *Một là*, xây dựng kế hoạch rõ ràng với những nhiệm vụ cụ thể; *Hai là*, tìm kiếm sự ủng hộ trên phương diện về tổ chức; *Ba là*, xác định vị trí quốc tế của mình trong thực hiện nhiệm vụ; *Bốn là*, phải kể tới những nỗ lực quyết tâm rất lớn của Nguyễn Ái Quốc trong việc vượt mọi khó khăn khách quan ở thời gian này.

Với sự hoạt động hết sức tích cực của Nguyễn Ái Quốc, Quảng Châu đã trở thành một điểm đến đánh dấu bước ngoặt mới trong sự nghiệp cách mạng của Nguyễn Ái Quốc và cũng là trang mới của cách mạng Việt Nam dưới sự dẫn dắt của Người theo con đường cách mạng vô sản. Tại nơi này, Nguyễn Ái Quốc đã tiến hành những bước chuẩn bị về lý luận và tổ chức để dẫn tới sự ra đời của Đảng Cộng sản vào mùa Xuân năm 1930, đưa tới những thắng lợi của cách mạng nước ta sau này.

Con đường tới Quảng Châu của Nguyễn Ái Quốc không ít khó khăn nhưng nó cũng phản

ánh một quyết tâm, bản lĩnh với những nỗ lực phi thường của Người trong tiến trình thực hiện mục tiêu độc lập dân tộc và đem lại tự do và hạnh phúc cho nhân dân Việt Nam.

1, 2, 4, 5, 8, 9. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T.1, tr. 487, 209, 221, 274, 327, 329

3. Thư của Nguyễn Ái Quốc gửi Ban Chấp hành Quốc tế Cộng sản, ngày 11-4-1924, viết: “từ lúc tôi tới Mátxcova đã có quyết định rằng sau 3 tháng lưu lại ở đây, tôi sẽ đi Trung Quốc để tìm cách liên lạc với đất nước tôi”, *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T.1, tr. 273

6. Như trong thư gửi Quốc tế Cộng sản ngày 5-2-1924, thư gửi Chủ tịch Quốc tế Cộng sản Dinôviép ngày 15-3-1924,... Trong thư gửi đồng chí Pêtorốp, Tổng Thư kí Ban Phương Đông Quốc tế Cộng sản, Nguyễn Ái Quốc đề nghị thành lập một “Nhóm Châu Á” cho sinh viên tốt nghiệp Trường Đại học Phương Đông để giúp đỡ cho cách mạng ở Phương Đông, *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T.1, tr. 285

7. Ngày 15-6-1924, Nguyễn Ái Quốc dự Đại hội lần thứ IV Quốc tế Thanh niên. Ngày 21-7-1924, Người lại dự Đại hội lần thứ III Quốc tế Công hội đỏ

10. Quyết định ghi rõ: “Đồng chí Nguyễn Ái Quốc cần đi Quảng Châu. Chi phí do Ban Phương Đông chịu”, *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử*, Nxb CTQG, H, 2006, T.1, tr. 290

11. M.M. Bôrôđin với tư cách là Cố vấn chính trị và Phái bộ đến Quảng Châu từ tháng 10-1923 theo lời mời của Chính phủ Tôn Trung Sơn ở Quảng Châu. M.M. Bôrôđin đồng thời còn là đại diện của Quốc tế Cộng sản ở miền Nam Trung Hoa

12. Trong sách *Hồ Chí Minh - Tiểu sử*, Nxb Lý luận chính trị, H, 2006, tr. 154 viết rằng: “Một ngày cuối tháng 10-1924, Nguyễn Ái Quốc rời Mátxcova đi xuyên Xibêri, nghỉ lại Vladivôxtốc rồi xuống tàu viễn dương của Liên Xô đi Trung Quốc”

13. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T.2, tr. 1.